

CUMHURİYET KADINLARININ ASKERLİK HAYALI

Kadın Asker Olur mu?

FATMAGÜL DEMİREL

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 520
İnceleme/Araştırma 341
ISBN: 978-625-6538-14-6

Cumhuriyet Kadınlarının Askerlik Hayali: Kadın Asker Olur mu?
Fatmagül Demirel

© Bağlam Yayıncılık
© Fatmagül Demirel

Birinci Basım: Aralık 2024
Kapak Görseli: *Akbaba*, nr. 407, 28 Teşrîn-i evvel 1926.

Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45162

BAĞLAM YAYINCILIK Meşrutiyet Cad. Avrupa Pasajı No. 8/25, Beyoğlu/İstanbul
(0212) 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
KAHRAMAN KADIN MI? ASKER KADIN MI?	11
KADIN ASKER OLUR MU?	20
KADINLAR SİYASÎ HAKLARINI İSTİYORSA ÖNCE ASKERLİK YAPSIN!	26
KADIN ASKER DE OLUR POLİS DE!	31
VATAN SAVUNMASI ERKEKLERE, TÜRK NESLİNİ YETİŞTİRMEK KADINLARA	51
MİLLETVEKİLİ OLMAK İSTİYORSUNUZ DA NEDEN ASKERLİK YAPMIYORSUNUZ?	59
KIŞLA VE TABUR HAYATINI ERKEKLERE BIRAKIN!	71
SAVAŞ MEYDANI SİNEMA SALONUNDA SEYREDİLEN EĞLENCELİ BİR FİLM DEĞİLDİR	84
MİLLETVEKİLİ DE OLURUZ ASKER DE!	90
ULUSLARARASI KADINLAR KONGRESİNE KATILAN FEMİNİST KADINLARIN ASKER KADINA BAKIŞI	101
VATAN YALNIZ ERKEĞİN DEĞİL KADIN ERKEK HEPİMİZİNDİR!	114
GÖNÜLLÜ KADIN ASKER SABİHA GÖKÇEN	125
SON SÖZ: TÜRK ORDUSUNDA KADIN SUBAYLAR	136
KAYNAKÇA.....	140

ÖNSÖZ

28 Ekim 1926,

*Erkek çocuk –Anne, ben de büyüdüğüm zaman asker
olacağım değil mi?*

Anne –Evet yavrum.. İnşallah!

Kız çocuk –Ya, ben anne?... Ben asker olmayacak mıyım?

*Anne –Sen de asker annesi olacaksın yavrum!**

Cumhuriyet’in ilk yıllarında kadınların siyasal ve sosyal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması için hukukî düzenlemeler yapılırken, kadının görünmediği tek alan askeriye olur. İstiklâl Savaşı’nda gerek cephede gerekse cephe gerisinde yer alan ve asker olarak da görülen Türk kadınları, Cumhuriyet’in ilanından sonra bu kimliğini kaybeder. Yerini İstiklâl Savaşı’nın kahraman kadınları alır. Cumhuriyet’in ilk askerlik kanununda (1927), sadece erkeklerin asker olacağının tanımlanmasından sonra kadınlar da asker olmak ister. Kadının asker olup olamayacağı uzun süre kamuoyunda tartışılır. Özellikle her yıl Cumhuriyet Bayramı kutlamaları yaklaşırken veya sonrasında bu tartışmaların alevlendiği dikkat çekmektedir. Büyük bir coşkuyla kutlanan Cumhuriyet Bayramlarında, Türk kadınlarının savaş yıllarındaki kahramanlıklarından övgü dolu sözlerle bahsedilir. Böyle bir atmosferde kadınlar da bir zamanlar vatanın kurtuluşu için nasıl mücadele ettiklerini ve Cumhuriyet’in kuruluş harcında kendilerinin de var olduğunu “asker olma” talepleriyle hatırlatırlar. Erkeklerle özgü görülen askerî alana kadınların da girmek istemesine şiddetli tepki ve direnç gösterilir. Zira dönemin hâkim

* Kitabın kapağında kullanılan görselin alt yazısı bkz. *Akbaba*, nr. 407, 28 Teşrîn-i evvel 1926, s. 4.

düşüncesinde erkek ve kadına yüklenen geleneksel toplumsal rolleri sorgulamak ve bunların sınırlarını zorlamak kolay değildir. Kadınlar, öğretmen, avukat, doktor, hâkim, mühendis gibi pek çok meslekte yer alsa da, onlardan beklenen aslî görevler annelik ve aile içindeki destekleyici rolleriydi. Dolayısıyla kadınların asker de olmak istemesini, dönemin yayın organlarında erkek yazarlar alaycı bir üslupla kaleme aldıkları yazılarında, “Her şey oldukları gibi asker de olmak istiyorlar mıış!”, “Kışla ve tabur hayatını erkeklere bırakın”, “elimizde bir askerlik kalmıştı ona da dokunmayın” ifadeleriyle eleştirmişlerdir. Kadınlar da “mademki hükûmet kadınlara her hakkı veriyor bunu da vermesi lâzım” söylemiyle askerî alanda da kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasını istemişlerdir.

Kadınlara siyasal ve sosyal hakların verilmesi için çalışan Türk Kadın Birliği de, her meslek dalında görünür olmaya başlayan kadınların, asker de olabileceğini savunmuştur. Fakat “Kadın asker olur mu?” tartışmasında bir türlü orta yol bulunamamıştır.

Cumhuriyet dönemi kadınlarının siyasal ve toplumsal alandaki hak arayışlarını inceleyen çalışmalarda, askerî alanda da var olmak isteyen kadınların sesi pek dile getirilmemiştir. Konuyu ele alan sınırlı sayıda çalışma olsa da, detaylı olarak işlenmediği dikkat çekmektedir. Kitapta,¹ Cumhuriyet’in ilk yıllarında kadınların neden asker olmak istedikleri, bunun için nasıl çalıştıkları, onların bu taleplerinin kamuyunda ve yönetim katında nasıl karşılık bulduğunu kısacası “askerlik hayali” kuran Cumhuriyet kadınlarının hikâyesini okuyacaksınız.

¹ 2014 yılında Halide Edip Adıvar’ın Ölümünün 50. Yıldönümü Anısına Uluslararası Medeniyet ve Kadın Kongresi’ne tebliğ olarak sunduğum ve 2016 yılında basılan “Cumhuriyet Kadınlarının Askerlik Serüveni: Kadınları da Alın Askere” başlıklı makalemin yıllardır eksik kaldığını düşünmekteydim. Kitabı, makaleyi genişleterek yeni konular ve görsel malzemeler de ekleyerek yeniden yazdığımı belirtmek isterim.

Çalışmada askerliğin yanı sıra polis olmak isteyen kadınlar da ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır. Zira kamuoyunda “kadın asker ve polis olur mu?” tartışmaları eş zamanlı olarak gündeme gelmiştir. Kadınlar, 1932 yılında polis olma hakkını elde etmelerine karşılık, askerlik için uzun süre beklemek zorunda kalmışlardır. Harp okullarına 1955 yılında az sayıda kadın girse de bu uygulama kısa ömürlü olmuştur. Sonunda kadınların askerlik hayali 1990’lı yıllarda gerçekleşmiş ve onlar da harp okullarına alınmaya başlanmıştır. Günümüzde kadınlar zorunlu askerlik hizmeti yapmasa da, tüm ordu birimlerinde ve emniyet teşkilâtında özveriyle görev yapmakta ve başarılarıyla öne çıkmaktadır.

Türk kadınlarının askerlik meselesini kamuoyundaki tartışmalar üzerinden anlatan kitabımın başlığı, kıymetli hocalarım M. Şükrü Hanioğlu ve Arsev Bektaş Hanioğlu ile sohbet ederken onların önerisiyle ortaya çıktı. Kendilerine müteşekkirim... Araştırma sürecinde yardım ve desteklerini esirgemeyen Tûba Karatepe ve Birsan Sezgin’e de ayrıca teşekkür etmek isterim.

Fatmagül Demirel
Kadıköy 2024

KAHRAMAN KADIN MI? ASKER KADIN MI?

*Sakarya savaşının devam ettiği günlerde garp cephesi
kumandanı İsmet Pařa levazım ve geri hizmetlerinde ne
kadar asker bulunduęunu sorar:
Erkek yoktur paşam, cephaneleri yalnız kadınlar taşıyor
Ben mevcudumuzu soruyorum Türk kadını da erkeği
kadar askerdir.²*

Cumhuriyet döneminde Türk kadınlarının asker olma taleplerinde en kuvvetli referansları Balkan Savaşında, Cihan Harbi'nde ve İstiklâl Savaşında gerek cephede gerekse cephede gerisinde gösterdikleri kahramanlıklar olmuştur. Zor zamanların bu kader birliği kadınlar tarafından sıkça dile getirilmiş, sosyal ve siyasal alandaki isteklerine de sağlam bir dayanak oluşturmuştu.³ Kadınlar savaş yıllarında çalışma hayatında da etkin bir şekilde yer almıştı. Kurulan çok sayıda kadın cemiyeti kadınların örgütlü bir şekilde çalışmalarına imkân sağlamıştı.⁴ Kadınlar tarafından kurulan Hidmet-i Nisvan Cemiyet-i Hayriyesi, Teâli-i Vatan Hanımlar Cemiyeti, Hilâl-i Ahmer Hanımlar şubesi, Donanma Cemiyeti Hanımlar şubesi, Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti gibi kadın yardım cemiyetlerinin Cihan Harbi yıllarında orduya

² Cemal Kutay, "Kadınlarımız Asker Olacaklardır" *Yedigün*, nr. 240, 13 Teřrin-i evvel 1937, s. 7.

³ Hasan Ünder, "Atatürk ve Kadınların Askerlięi", *Tarih ve Toplum*, 195 (Mart 2000), s. 52, Güven Gürkan Öztan, "Türkiye'de Milli Kimlik İnşası Sürecinde Militarist Eğilimler ve Tesirleri", *Erkek Millet Asker Millet*, derleyen: Nurseli Yeřim Sümbüloęlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 104.

⁴ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları, 1996, s. 43.

büyük desteği olmuştu.⁵ Cihan Harbi'nde erkeklerin cepheye sevk edilmesiyle ortaya çıkan istihdam boşluğu da kadınların çalışma hayatına sokulmasıyla doldurulmuştu. Resmi dairelere kadın memurlar alınmaya başlamış, ticarette, fabrikalarda, yol yapımından, sokak temizliğine varıncaya kadar her iş sahasında kadınlar da çalışmak zorunda kalmıştı.⁶ Savaş yılları gerek Türkiye'de gerekse Batı'da kadını ülke sorunları ile bütünleştirmiş ve topyekûn savaş, kadınları da seferber etmişti. Bunun en somut örneği Birinci Dünya savaşı devam ederken kurulan Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi ve Birinci Ordu Kadın Taburuydu.⁷ İş ve işçi bulma kurumu gibi çalışan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, iş arayan Müslüman Osmanlı kadınları ile işçi arayan Osmanlı işletmelerini bir araya getirerek toplumdaki istihdam açığını çözmeye çalışmıştı.⁸ Cemiyet'in aracılığı ile kadınlar gönüllü olarak askere de alındı. İstanbul'da birinci orduya bağlı olarak kurulan Kadın İşçi Taburuyla Osmanlı ordusu ilk kez kapılarını kadınlara açtı. Orduda istihdam edilen kadınların bir bölümü maaşlı memur, bir bölümü de nefer tahsisatlı ücret veya yevmiye alan kadın işçiler olarak iki sınıfa ayrılmıştı.⁹ Cepheye sevk edilmeyen Kadın İşçi Taburu geri hizmetlerde kullanılmıştı.¹⁰ Birinci Ordu bünyesinde 10 Eylül 1917 yılında

⁵ Şefika Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat 2013, s. 264-277.

⁶ Zafer Toprak, "Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Kadın Askerler ve Milli Aile" *Tarih ve Toplum*, 51(1988), s. 38, Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2014, s. 491.

⁷ Zafer Toprak, "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkasından Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresine 1923-1935", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(1994), s.6.

⁸ Yavuz Selim Karakışla, "Osmanlı Ordusunda Kadın Askerler" *Toplumsal Tarih*, 66 (Haziran 1999), s. 15, Zafer Toprak, *a.g.m.*, s. 34.

⁹ Zafer Toprak, *a.g.m.* s. 34-35, Yavuz Selim Karakışla, *a.g.m.*, s. 17.

¹⁰ Meral Altındal, "Kadın Birinci İşçi Taburu Tarihçesi" *Toplumsal Tarih*, 41 (Mayıs 1997), s. 14-15.

kurulan Kadın İşçi Taburu uzun ömürlü olmamış ve savaş sonunda 1 Ocak 1919 tarihinde lağvedilmişti.¹¹

Atatürk Kitaplığı Kartpostal Arşivi, nr. 23-24759.
İnönü Muharebesinde Kara Fatma.

Türk Kadınları cephe gerisinde orduya destek olurken cephede de erkeklerle beraber savaştı. Özellikle Milli Mücadelede Halide Edip, Fatma Seher (Kara Fatma), Halime Çavuş, Gördesli Makbule Hanım gibi ismi bilinen veya bilinmeyen pek

¹¹ Yavuz Selim Karakışla, *a.g.m.*, s. 20.